Prostějovská léta Viléma Steinmana

Ingrid Silná

K významným českým sbormistrům a pedagogům, kteří vycházeli z interpretačního umění Ferdinanda Vacha (1860–1939) a dále ho rozvinuli, patřil Vilém Steinman (1880–1962), od jehož úmrtí si letos připomínáme padesát let. Počátky Steinmanovy sbormistrovské praxe, vedle Pěveckého sdružení moravských učitelů (PSMU),¹ spadají do období jeho působení v Prostějově.

V. Steinman² se narodil 30. října 1880 v Oplocanech (blízko Tovačova) a pocházel z učitelské a hudebnické rodiny, jak ze strany otce – učitele Bohuslava Steinmanna (?–1921),³ tak ze strany matky Berty, rozené Geislerové (1855–?).⁴ Pro hudební rozvoj

¹ Původně měl pěvecký sbor založený F. Vachem roku 1903 v Kroměříži název Učitelský dorost kroměřížského pedagogia, od roku 1904 Pěvecké sdružení moravských učitelů (PSMU). Následujícího roku s odchodem F. Vacha do Brna zkoušelo PSMU v Brně.

² V rodné matrice je jeho jméno uvedeno jako Steinmann, ve tvaru Steinman se několikrát objevilo na programech koncertů již kolem roku 1906, důsledně je začal tento sbormistr uvádět po roce 1918. V tomto tvaru je také v textu používám, jen v přímých citacích dobového tisku uvádím jeho jméno ve tvaru tehdy užívaném – Steinmann.

³ Jeho pradědeček z otcovy strany Jan Steinmann byl zdatným hudebníkem, učitelem a regenschorim v Bohdanči. Také komponoval, a to především chrámové skladby. Jeho nejstarší syn Josef (1802–1872) byl dědečkem Viléma Steinmana. Vzdělával se na varhanické škole v Praze, učitelský kurz absolvoval v Pardubicích a pak si rozšířil své hudební obzory ve Vídni. Ve dvaaadvaceti letech se stal vojenským kapelníkem. Rovněž komponoval skladby pro orchestr. Oženil se s Františkou Stachovou a jejich syn Bohuslav, otec Viléma Steinmana, si zvolil učitelské povolání. V době Viléma narození působil v Oplocanech jako nadučitel na dvoutřídní obecné škole. Steinmannová, Berta: *Osm pokolení*. Strojepis, 1933 (uložený ve Vědecké knihovně v Olomouci, sign. 691.405), s. 19–23.

⁴ Její dědeček Jan Geisler byl rektorem školy v Přemyslovicích a dobrým hudebníkem. Také oba jeho synové František Geisler (1819–1855) a Antonín Geisler (1821–1893) si zvolili učitelské povolání. Mladší syn Antonín působil na škole v Laškově a pak v Rokytnici u Přerova. Od roku 1856, po smrti svého bratra Františka (roku 1855) získal učitelské místo na škole v Kokorách, kde působil také jako varhaník v kostele, vyučoval hudbě a také komponoval pro potřebu kůru chrámovou hudbu. Jeho dcera Berta byla hudebně nadaná, učila se hrát na klavír a na varhany. Roku 1874 začala v Olomouci

měl V. Steinman v této hudebně založené rodině ideální předpoklady a podmínky. Hudebně ho vyučoval zprvu jeho otec, který hrál na housle, varhany, klavír a byl dobrým zpěvákem. Po absolvování obecné školy začal V. Steinman ve školním roce 1891/1892 studovat na měšťanské škole v Kojetíně. V roce 1892 se rodina přestěhovala do Vlkoše, kde se Bohuslav Steinmann stal od 1. srpna nadučitelem na trojtřídní škole a současně varhaníkem v kostele sv. Prokopa. Od tohoto školního roku V. Steinman pokračoval ve studiu na měšťanské škole v nedalekém Přerově. Zde se ještě učil hře na housle u Bedřicha Kozánka (1864–1913). Patrně po vzoru svých rodičů se rozhodl věnovat se pedagogickému a hudebnímu povolání. Proto odešel ve školním roce 1895/1896 do Kroměříže studovat na C. k. ústav ku vzdělání učitelů. V prvním a druhém ročníku ho obecnou nauku o hudbě a zpěvu učil Ferdinand Vach, hru na klavír a na housle Stanislav Šula. Ve třetím a čtvrtém ročníku jej ve všech hudebních předmětech (hra na housle, hra na varhany a obecná nauka o hudbě a zpěvu) vzdělával také Ferdinand Vach.⁵ Ovšem největší zálibu měl Steinman ve sborovém zpěvu. Školní pěvecký sbor pod vedením F. Vacha vystupoval jedenkrát ročně na veřejném koncertě, pořádaném tímto pedagogickým ústavem. Do studentských let také spadají Steinmanovy první skladatelské pokusy.

Po maturitě na kroměřížském učitelském ústavu v roce 1899 začal V. Steinman pedagogicky působit na první chlapecké škole v Prostějově, jejímž ředitelem byl Gustav Trupka (1843–1907), člen mužského pěveckého spolku Orlice. Současně učil na Městské hudební a zpěvní škole, kde setrval do roku 1902. Patrně již v roce 1899 se stal členem Orlice, podobně jako jeho spolužák (ze stejného ročníku) Josef Zapletal (1880–1954)⁶ a posléze, v roce 1902, o dva roky mladší spolužák Audebert Koreček (1882–1957).⁷ V roce 1901 byl V. Steinman uveden jako archivář Orlice.⁸ Těto funkce určitě využil ke studiu partitur sborových skladeb. Pěvecký spolek Orlice měl za sebou od svého vzniku roku 1862 necelých čtyřicet let své existence. Od roku 1890 jej dirigoval Ezechiel

navštěvovat jednorocní kurz pro industriální učitelky. Bydlela u svého bratra P. Jindřicha Geislera (1849–1927), tehdy kaplana, který byl organizátorem hudebního života, spisovatelem a zdatným hudebníkem. Roku 1875 po absolvování kurzu začala vyučovat ruční práce na obecné škole v Kokorách a následujícího roku se provdala za Bohuslava Steinmanna, učitele v Oplocanech. Steinmannová, Berta: *Osm pokolení*. Strojopis, 1933 (uložený ve Vědecké knihovně v Olomouci, sign. 691.405), s. 17–19.

⁵ Státní okresní archiv Kroměříž, fond Státní čsl. koedukační ústav učitelů v Kroměříži, hlavní katalogy, inv. č. 12, 17, 22, 27.

⁶ Josef Zapletal studoval nižší gymnázium v Olomouci a učitelský ústav v Kroměříži. Působil v letech 1899–1901 na obecných školách v okolí Prostějova (Vranovice, Ohrozim, Vícov) a poté na chlapeckých obecných školách v Prostějově. Členem PSMU byl od jeho založení. Zastával funkci zástupce sbormistra V. Steinmana v pěveckém spolku Orlice (v letech 1909–1918) a rovněž s ním byl spoluzakladatelem a předsedou brněnského pěveckého sdružení OPUS (v letech 1926–1945).

⁷ Audebert Koreček přišel roku 1902 učit do Vrahovic (dnes součást Prostějova). Byl členem PSMU od jeho založení a členem Steinmanova pěveckého sdružení OPUS. Hostoval v brněnském divadle a zpíval sólové tenorové party v oratoriích a kantátách. Z dalších členů PSMU v Orlici působili učitelé Štěpán Svozil a Antonín Mlčoch.

⁸ V. Steinman zpíval ve druhém tenoru.

Ambros,⁹ pod jehož vedením nastal vzestup interpretační úrovně. Prestižní záležitosti, na kterou se soustředil, bylo provádění kantátových skladeb ve spolupráci s Pěveckou a vzdělávací jednotou Vlastimila (založenou 1869), hostujícími nebo prostějovskými sólisty a nejčastěji s přizvaným vojenským orchestrem. Těmito akcemi chtěl pozvednout hudební život města a vyrovnat se pěveckým spolkům v Brně, Olomouci nebo Kroměříži. Svou roli zde sehrálo soupeření českého hudebního spolkového dění s německým prostějovským hudebním spolkem (Musikverein), upevňování a manifestování českého národního vědomí.

Pod taktovkou Ezechiela Ambrose zpíval V. Steinman v Orlici při provedení Smetanovy opery *Huňáček* 10. a 11. března 1900,¹⁰ Dvořákova oratoria *Stabat Mater* 4. a 5. května 1901, Bendlovy kantáty *Štědrý den* 21. prosince 1902, kantáty *Bouře* (na text Svatopluka Čecha) prostějovského skladatele Františka Neumanna, *Před branou klášterní* E. Griega (1843–1907), Bendlova *Švandy dudáka* 11. května 1904 a Dvořákovy kantáty *Svatební košile* 17. a 18. prosince 1904. Kromě těchto kantátových koncertů se určitě aktivně zúčastňoval i dalších koncertů, veřejných vystoupení, výletů do okolních vesnic a měst (na nichž se také společně zpívalo), zábav a večerů, které pořádala Orlice. Z těchto akcí jako poslední významnou, na níž V. Steinman ještě účinkoval pod vedením E. Ambrose, lze považovat Koncert moravských skladatelů 10. prosince 1905, na němž byla prezentována díla soudobých autorů této zeměpisné oblasti.¹¹ Při přípravě programu tohoto koncertu se projevoval ve spolku méně zodpovědný přístup členů k náviku sborových skladeb a názorové neshody, což ovlivnilo negativně i vlastní koncert. Určitá část členů Orlice se začala stavět proti E. Ambrosovi, který rezignoval na funkci sbormistra na valné hromadě 10. dubna 1906.

Ambrosovým nástupcem se stal Vilém Steinman, který již v roce 1905 zastával místo zástupce sbormistra. První zkouška Orlice pod jeho vedením se konala 16. května za účasti přibližně čtyřiceti členů. V. Steinman se v tomto pěveckém spolku zaměřil

⁹ E. Ambros (1861–1915) pocházel z Kavriánova (dnes součást Šaratic u Slavkova u Brna). Po studiu tří ročníků České vyšší reálné školy Matice školské v Prostějově v letech 1875–1878 pokračoval další dva roky na C. k. mužském Slovanském ústavu ku vzdělání učitelů v Brně, kde ho vyučoval i L. Janáček. Pak odešel do Prahy a tam studoval na Ústavu pro vzdělání varhaníků a ředitelů kůru (varhanické škole). Zde ho na varhany učil František Zdeněk Skuherský. Po absolutoriu této školy v roce 1882 působil jako pedagog a posléze ředitel Hudební školy pěvecko-hudebního spolku Moravan v Kroměříži (v letech 1882–1886). Učil také zpěv na kroměřížském Českém nižším gymnáziu (v letech 1883–1888) a byl ředitelem kůru a varhaníkem farního kostela Nanebevzetí Panny Marie (v letech 1884–1888). V roce 1888 přijal místo regenschoriho farního kostela Povýšení sv. Kříže v Prostějově a v následujícím roce zde založil Městskou hudební a zpěvní školu a stal se jejím prvním ředitelem. Tuto funkci zastával až do své smrti. Vedle sbormistrovské činnosti ve Vlastimile a Orlici založil v roce 1890 Farní cyrilskou jednotu a stal se jejím sbormistrem. Byl činný rovněž v Měšťanské besedě a aktivně se podílel na jejich hudebních akcích a po otevření gymnázia roku 1899 na této škole vyučoval nepovinný zpěv.

¹⁰ Provedení se zúčastnili jako posluchači hosté Antonín Petzold z Olomouce a Ferdinand Vach z Kroměříže, kteří nešetřili pochvalou.

¹¹ Programy koncertů uloženy v archivu Orlice v Národním domě v Prostějově.

podle vzoru reformy Ferdinanda Vacha na pěstování mužského sborového zpěvu a pořádání samostatných koncertů sestavených výhradně ze sborových skladeb. Informace o činnosti a koncertech Vachova Pěveckého sdružení moravských učitelů přinášely obyvatelům města pravidelně prostějovské noviny *Hlasy z Hané*. Tento nový směr, i když našel ve spolku příznivou odezvu, bylo nutné posilovat a vytvářet motivaci členů pro systematickou pěveckou práci. V zápisu z výborové schůze Orlice ze 3. května 1906 se můžeme dočíst: „Vzkříšená Orlice musí v novém složení zdatněji pracovati, aby plnila povinnosti, jež jsou jí vytčeny. Aby se všichni členové staří vzpružili a noví nabyli chuti ku zpěvu, usnešeno uspořádati 7. května večírek, na němž promluví p. Josef Zapletal o úspěších Pěveckého Sdružení Učitelů Moravských na turné po Německu.“¹² Pro spolek se také podařilo získávat postupně nové členy.

V. Steinman také navrhl věnovat jednu hodinu týdně zpěvu a jednu hodinu teoretickému vzdělání. Patrně první vystoupení Orlice pod vedením V. Steinmana se konalo 5. června jako výletní koncert na Stražisku (obec nedaleko Konice).

Od září téhož roku začala Orlice pod Steinmanovým vedením intenzivněji zkoušet, a to dvakrát týdně po dvou hodinách. První samostatný koncert se konal 2. prosince a na jeho programu zazněly sborové skladby těchto autorů: Norbert Javůrek: *Na Moravu*, Antonín Dvořák: *Převozníček*, Hynek Palla: *Cibuláři*, Jan Malát: *Zvony*, Josef Bohuslav Foerster: *Polní cestou*, Camille Saint-Saëns: *Zimní serenáda*, Josef Klička: *Naše perla*, Karel Bendl: *Sbor vojínů* z opery *Lejla*. Poslední číslo programu dirigoval F. Vach, který přijal účast na koncertu. Již po prvním předneseném Javůrkově sboru byl V. Steinman odměněn bouřlivým potleskem na důkaz uznání interpretačně kvalitněji provedené skladby, než tomu bývalo dosud. Výbor Orlice na schůzi 13. prosince 1906 právem následně konstatoval:

„Koncert konaný dne 2. prosince v Dvoraně Dělnického domu vyvolal mohutný dojem u posluchačů. Byl opravdovým požitkem pro milovníka zpěvu. Všichni, kdo přišli poslechnout Orlici, usoudili, že seskupil se sbor nadšených pěvců, kteří za krátkou dobu vykonali takovou práci a tak dokonale podali zvolený program, jako nikdy před tím a že Orlice, která konečně již pochopila své poslání – pěstovati zpěv a umění – bude hrdým uměleckým pěveckým spolkem prostějovským.“¹³

Na valné hromadě 10. dubna následujícího roku 1907 výbor Orlice navrhl upřednostňování sborových skladeb menšího rozsahu, jejichž nastudování bude interpretačně pečlivější a detailnější. Členy Orlice výbor také vybídl k další soustavné práci.¹⁴ V tom-

¹² Zápisy z výborových schůzí uloženy v archivu Orlice v Národním domě v Prostějově. Přednáška se konala 9. května 1906.

¹³ Zápis z valné hromady Orlice ze dne 7. dubna 1908 (uložen v archivu Orlice v Národním domě v Prostějově).

¹⁴ „Než, přátelé, po této práci nejsme u cíle. To jest jenom cesta naznačená – cesta zlatá, jež nejen nám, nýbrž i těm, kdo nás slyší a slyšeti budou, skýtá ovoce zlaté.“ Zápis z valné hromady Orlice ze dne 10. dubna 1907 (uložen v archivu Orlice v Národním domě v Prostějově).

to kalendářním roce (1907) došlo k slavnostnímu otevření prostějovského Národního domu (podle návrhu architekta Jana Kotěry). V rámci zahajovacího večera 30. listopadu zazpívala Orlice pod vedením V. Steinmana sbor *Opuštěná* Rudolfa Zamrzly a 1. prosince spolu s Besedou Brněnskou, kroměřížským Moravcem, olomouckým Žerotinem a prostějovskou Vlastimilou Dvořákův *Hymnus* a Neumannovu *Bouři* pod taktovkou autora.

Postupně docházelo ze Steinmanova popudu k reorganizaci a utužování pracovní kázně ve spolku. Členové měli za povinnost chodit přesně do zkoušek, tři až čtyři absence nepřipouštěly účast na nejbližší spolkové produkci a liknaví činní členové byli převedeni na přispívající.¹⁵ V. Steinman v tomto pěveckém spolku zúročoval zkušenosti, kterých postupně nabýval v Pěveckém sdružení moravských učitelů jako zástupce F. Vacha.

V následujících letech do první světové války Orlice absolvovala pod vedením V. Steinmana řadu koncertů v Prostějově i dalších moravských městech. V rozmezí těchto let (1906–1913) nacvičil V. Steinman s Orlicí 68 sborových skladeb, z nichž 42 tvořily nově nastudované.¹⁶ V této souvislosti se zde zastavíme u koncertů nejvýznamnějších. Dne 6. a 20. prosince 1908 se konaly v Prostějově koncerty výhradně ze skladeb Pavla Křížkovského (*Utonulá, Odvedeného prosba, Dar za lásku, Rozhodná, Vesna, Žaloba, Pastýř a poutníci*). I v tomto počínu byl patrný vliv F. Vacha, který sborové dílo P. Křížkovského považoval za počáteční základ repertoáru Pěveckého sdružení moravských učitelů. Orlice pod vedením Steinmanovým po interpretační stránce pokročila dále, jak je patrné z kritiky v prostějovských novinách *Hlas z Hané*:

„Z každého pohybu řízení [sbormistra] jevila se hudební promyšlenost, dirigoval energicky, výstižně, sbor reagoval na všechny pokyny velmi citlivě a přesně [...] Nejsme zvyklí pochlebování; naopak, zastupujeme referentstvím zájem obecnosti, jež musí z koncertu mít umělecké požitky opravdového, vážného umění [...]“¹⁷

O dva roky později (1910) spolek uspořádal v Prostějově dva samostatné koncerty. Dne 13. února na programu zazněly skladby např. B. Smetany (*Věno a Píseň na moři*), J. B. Foerster (*Skřivánkovi a Velké, širé, rodné lány*) a 4. prosince se konal koncert s tímto programem: František Neumann: *Mordéři*, Ezechiel Ambros: *Ne, ta moje pole*, Vilém Steinman: *Moravě* (věnováno Orlici), Gabriel Fránek: *Ladislav Huňády*, Bedřich Smetana: *Tři jezdci*, Leoš Janáček: *Rozloučení*, Bohumil Vondra: *Stáza čarodějnice* a Friedrich Hegar: *Bouře v noci*.

V roce 1912 oslavil pěvecký spolek Orlice padesát let svého trvání a uskutečnil dva koncerty. První se konal 23. března společně s Vlastimilou. Orlice na něm premiérovala Janáčkovu skladbu *Na Soláni Čarták* (na text Maxmiliána Kunerta), kterou jí autor

¹⁵ Zapletal, Josef: „Páté desetiletí Orlice 1903–1913“, in: Bachura, Antonín (red.), *Památník na oslavu padesátileté činnosti spolku 1862–1912*, Prostějov, 1912, s. 99.

¹⁶ Měrka, Vojtěch: „Glossy k hudebnímu zápasu v Prostějově II.“, *Prostějovský rozhled*, 3. 1. 1914.

¹⁷ -f: „Koncert Orlice“, *Hlas z Hané*, 11. 12. 1908. Prostějovský rozhled byl orgánem Lidovo-pokrokového politického spolku.

věnoval k tomuto výročí. Na druhém koncertu 25. března vystoupila samostatně s tímto programem – B. Smetana: *Rolnická*, J. B. Foerster: *Když jsme se loučili*, V. Novák: *Balada na Váhu*, *Dvanáct bílých sokolů*, J. Suk: *Varaždínský bál*, F. Neumann: *Chorál*, P. Křížkovský: *Utonulá*. Kritika v místním tisku se vyjadřovala pochvalně:

„Orlice také pochopila vznešené idee Vachovy, dirigenta P. S. M. U. a oddala se s láskou studiu mužské literatury sborové. Správnou cestou výchovy hlasů, uměleckého pojetí a vzděláním teoretickým vyšinula se Orlice na takovou výši, že jsou ji hravě přístupny i nejobtížnější sbory Janáčkovy, Sukovy a Novákovy. Největší zásluhy na této vyspělosti má nesporně dirigent Steinmann.“¹⁸

Dne 6. dubna 1913 se podařilo uskutečnit Koncert mužských sborů s průvodem úplného orchestru. Na program zazněla díla Františka Neumanna (*Návrat do vlasti*), Ference Liszta (dvojsbor *Umělcům*) a Richarda Wagnera (trojsbor *Liebesmahl der Apostel*, v českém překladu *Apoštolské hody lásky*). Doprovodu skladeb se ujal prostějovské Orchesterální sdružení (založené roku 1905), jehož se stal Steinman dirigentem v roce 1911. V. Steinman podal opět s Orlicí dobrý interpretační výkon, jak bylo uvedeno v místním tisku: „Dřívější kvality [Orlice] byly výborně uhájeny i tentokrát: Nanášení síly, rytmická svěžest a poddajnost, správné členění.“¹⁹ V. Steinman později vzpomínal rád na tento koncert:

„Sbor byl tak ovladatelný, že celý první vokální díl udržel se naprosto přesně v tónině, takže vstup orchestru byl bezvadný. Závěrečné unisono celého sboru, rozslání apoštolů, mělo při koncertě tolik mohutné síly, že slzy tekly mi dojetím po tvářích. Byl to jeden z nejsilnějších dojmů, jakých jsem se dožil za svého dirigování. Tuto zmínku činím jako dík za výkon pěvců a hráčů v orchestru, kteří všichni, řečeno do slova, sami sebe překonávali.“²⁰

V témže roce se uskutečnil 7. prosince 1913 ještě jeden Koncert mužských sborů, na jehož program V. Steinman zařadil tyto skladby: Josef Nešvera: *Moravě*, Jindřich Jindřich: *Oráčova píseň*, *Modrý zvonek*, *Můj první máj*, Jindřich Zölner: *Aljaška*, Leoš Janáček: *Vínek*, Pavel Křížkovský: *Prosba o převoz*, F. Hegar: *Tábor mrtvých* a národní písně: *Kdo má počernú galánku*, *Podme, milá*, *Tancuj, tancuj*. Vojtěch Měrka²¹ po koncertě konstatoval, že

¹⁸ -a: „Zpěvem k srdci“, *Prostějovský rozhled*, 29. 3. 1912.

¹⁹ -f: „Koncert Orlice“, *Hlasy z Hané*, 18. 4. 1913.

²⁰ Drábek, Václav: *Vilém Steinman a české sborové umění*, Praha, 1997, s. 17.

²¹ Vojtěch Měrka (1888–1974) pocházel z Vřesovic u Prostějova, studoval na prostějovském gymnáziu a následně na Filozofické fakultě Univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze (filologie, estetika a hudební věda 1907–1912). Estetiku studoval u Otakara Hostinského. Učil na Obchodní akademii v Prostějově a po první světové válce odešel do Košic, kde byl vedoucím hudebního oddělení rozhlasu, a poté

„dirigent Vilém Steinmann s obdivuhodnou energií chopil se práce šířiti reformy Vachovy a podal skutečně nádherný příklad. Orlice technicky, slohově, rytmicky zpívá každý sbor poctivě a z toho je ten účelný dojem každého díla [...] A je charakteristické pro Prostějov, že těleso tak umělecké, jež jest první po P. S. M. U. na Moravě.“²²

Kromě koncertů v Prostějově vystupoval V. Steinman s Orlicí např. 9. května 1907 v Hodoníně (zpívalo šedesát pěvců), 9. února 1908 ve Vyškově (vystoupilo sedmdesát pěvců). Nejvýznamnější z těchto koncertů se konal 24. dubna 1910 v Olomouci. František Waic²³ se o výkonu Orlice vyjádřil takto:

„Na členstvu jsme viděli nadšení, skromnost, pozorovali jsme stejný zápal pro věc u všech členů [...] Skázněný jejich sbor zní krásně, vyrovnaně. Měkkost tenorů (i druhých), což slýchati zřídka kdy druží se ku mohutným basům v pěvecký celek. Technicky bylo provedení bezvadné, čistě ladící, a zpíváno bylo většinou i z paměti [...] Propracovanost thematická do nejmenších podrobností pojila se ku neobvyklé u nás – řekl bych individuální – paletě dynamické.“²⁴

K výkonu V. Steinmanovi gratulovaly významné osobnosti olomouckého hudebního života, např. Josef Nešvera a Jindřich Geisler. Kladné hodnocení na koncert přinesly i další noviny, např. Moravské hudební noviny, Selské listy, Lidové noviny, Čas, Pozor, Moravský venkov a Hlasy z Hané. Příznivý ohlas mělo vystoupení Orlice 14. května 1910, kdy zpívala na Slavnostním sjezdu pěveckta českého (Slavnosti Křížkovského) v Brně sborovou skladbu P. Křížkovského *Dar za lásku*. Moravské hudební noviny uvedly, že „palma vítězů ze spolků moravských náleží prostějovské Orlici s mladičkým Steinmanem v čele.“²⁵ Dokonce se objevily úvahy, že V. Steinman chce s prostějovskou Orlicí konkurovat Vachovu Pěveckému sdružení moravských učitelů.²⁶

do Nitry. Od roku 1938 působil v Brně a od roku 1942 v Ostravě. Jeho synem je Ivan Měrka (1926), violoncellista, pěvec, hudební historik, pedagog a publicista.

²² Měrka, Vojtěch: „Orlice“, *Prostějovský rozhled*, 12. 12. 1913.

²³ František Waic (1866–1939) pocházel z kantorské rodiny z Ouběnic, studoval reálné gymnázium v Táboře a v Praze učitelský ústav. Učil na obecných školách v Čechách, v letech 1901–1905 působil jako profesor gymnázia v Zábřehu a pak odešel do Olomouce. Učil zpěv na olomoucké reálce a učitelském ústavu a také zpíval v PSMU. Kromě pedagogické práce psal články o problematice hudební výchovy a kritiky. Napsal *Školu intonační na podkladě národních písní slovanských pro školy měšťanské a střední* (1913), *Pěveckou čítanku* (1935).

²⁴ Waic, František: „Koncert prostějovské Orlice v Olomouci dne 24. dubna 1910“, *Našinec*, 26. 4. 1910.

²⁵ Kožušníček, Ladislav: „Slavnostní sjezd pěveckta českého v Brně“, *Moravské hudební noviny*, 21. května 1910.

²⁶ Dr. A. K.: „Koncert Křížkovského“, *Hlas*, 18. 5. 1910.

Kromě těchto koncertů se Orlice podílela 25. dubna 1909 spolu s Vlastimilou na provedení Dvořákova oratoria *Svatá Ludmila* op. 71 dirigovaného Ezechielem Ambrosem a 27. dubna 1911 na kantátě Josefa Kličky *Příchod Čechů na Říp*, dirigované autorem.

Jak již bylo uvedeno, V. Steinman se stal v roce 1911 dirigentem Orchesterálního sdružení (založeného v roce 1905).²⁷ Od roku 1909 spolek stagnoval a nevykazoval žádnou činnost. V. Steinman postupně obnovil a stabilizoval tento amatérský orchestr tak, že byl schopný nejen vystupovat samostatně, ale i doprovázet pěvecké spolky. První závažný koncert pod jeho taktovkou se konal 25. února 1912 a na jeho programu zazněla Beethovenova *Symfonie č. 5* a Mendelssohnův *Houslový koncert e moll*.²⁸ Tento poměrně náročný program orchestr zvládl, i když s určitými interpretačními nedostatky, jak uvedla kritika: „Nechceme říci, že výkon byl dokonalý, nesmíme zapomenouti, že máme co činit s neprofesionálním orchestrem.“²⁹ Další koncert Orchesterálního sdružení se konal 4. ledna 1913. Vystoupil na něm jako sólista Vojtěch Měrka (druhý dirigent Orchesterálního sdružení) s Griegovým *Klavírním koncertem a moll* a orchestr v druhé polovině koncertu zahrál čtyři Dvořákovy *Slovanské tance*.

V březnu 1913 se vzdal Ezechiel Ambros sbormistrovské činnosti v ženské pěvecké a vzdělávací jednotě Vlastimila, kterou řídil od roku 1889. Dirigování tohoto sboru se ujal rovněž Vilém Steinman. Poprvé pod jeho vedením vystoupila Vlastimila za spolučinkování Orlice na koncertě 29. listopadu téhož roku.

Tím, že soustředil V. Steinman ve svých rukou tři důležité prostějovské instituce, vznikla možnost spojit spolky k provádění rozměrnějších kantátových skladeb nebo organizování jiných hudební akcí.³⁰ Tato myšlenka společné činnosti našla vyjádření v pracovním označení Sdružené spolky: Orlice, Vlastimila a Orchesterální sdružení, jak bývalo uváděno v záhlaví programů, i když ke skutečnému, institucionálnímu sloučení spolků nedošlo. V roce 1912 začala Orlice vydávat svůj zpravodaj – Hudební zprávy, ve kterých informovala nejen o svých koncertech s rozbory hudebních děl a hudebním životě v Prostějově, ale přinášela zprávy o činnosti Pěveckého sdružení moravských učitelů a z hudebního světa vůbec. Na jeho vydávání se podíleli Vojtěch Měrka, Josef Zapletal a Vilém Steinman. V březnovém čísle z roku 1913 se dočteme o velkých ambicích, které tito mladí učitelé měli v rámci formování sdružených spolků:

²⁷ Státní okresní archiv Prostějov, fond Orchesterální sdružení – Pamětní kniha.

²⁸ Sólový part přednesla sedmnáctiletá Zdenka Kubešová, studentka vídeňské hudební akademie, která se začínala učit hrát na housle na Městské hudební a zpěvní škole v Prostějově.

²⁹ -1ton: „Symfonický koncert Orchesterálního sdružení“, *Hlasy z Hané*, 2. 3. 1912.

³⁰ Pod hlavičkou spolků se pořádaly tzv. instruktivní večery, organizované V. Měrkou, který doprovázel sólisty na klavír. Jednalo se o tyto: 1. května 1913 Wagnerův večer, 10. října 1913 rozbor Fibichovy opery *Pád Arkuna* s ukázkami, 6. února 1914 Novákův písňový večer (V. Steinman zpíval sólově), 4. března 1914 První písňový večer německé moderny, 15. května 1914 Ruský písňový večer (V. Steinman zpíval sólově), 29. května 1914 J. B. Foersterova večer.

„Účelná práce o umělecký rozvoj našeho města bude mít přirozeně dvojí zřetel – k umění, o něž naše spolky usilují a k prostředí v němž spolky pracují [...] Aby Městský spolkový dům [Národní dům] zcela plnil své poslání, je nutno, aby byl takovým Bayreuthem Wagnerovým, ne po stránce výlučnosti, ale seřizenosti, důstojnosti a seriosnosti reprodukci.“³¹

Tyto ambice dostaly konkrétní podobu na prvním společném koncertu Sdružených spolků v Prostějově ve dnech 4. a 5. dubna 1914 v sále Národního domu. Na programu zazněly tři rozměrnější skladby: *Hymnus andělů* Josefa Bohuslava Foerster, *Narození Páně* Hugo Wolfa a *Te Deum* Antona Brucknera. Celý ansámbl čítal 150 účinkujících včetně sólistů, kteří byli místní: Anna Binková (soprán), Zdenka Zapletalová (alt),³² Audebert Koreček (tenor) a Josef Zapletal (bas). Koncert se podařilo uskutečnit nejen díky obětavosti dirigenta V. Steinmana, ale také všech účinkujících: „V posledních dobách před koncertem byly zkoušky téměř každodenně a protáhly se často až do půlnoci. Leč nikdo nelitoval, nikdo nebyl unaven a nálada ve všech třech spolcích byla výborná.“³³ Interpretaci skladeb kritiky hodnotily pochvalně, např. František Waic, který se zúčastnil koncertu 5. dubna 1914, napsal:

„Steinmann [...] jest muž vzácného zrna, neúnavné píce, muž, jemuž svědomí káže, aby hřívna hudby jemu svěřená uložena byla na úroky dle přísných zásad uměleckých, prostých prospěchářství a osobní kariery. Orchestr provedl svůj úkol, pro orchestr ochotníků obtížný, velmi zdařile a překvapoval hlavně jednotnou souhrou hojných smyčců.“³⁴

Podobně se s uznáním vyjadřovala i další kritika:

„Dosáhlo se, po čem bylo usilováno. Jednotného tělesa, s dostatek pružného v odstínech síly i rytmu, s vědomím jednotné výslednice. Bedlivá propracovanost a svěžest dynamická a rytmická, nabytá vytrvalým studiem detailů, dodávala reprodukci zdravé životnosti.“³⁵

³¹ [Autor neuveden]: „Pro součinnost našich uměleckých spolků“, *Hudební zprávy mužského pěveckého spolku v Prostějově*, Prostějov, 1913, s. 7.

³² Zdenka Zapletalová-Telaříková byla dcerou prostějovského čalouníka Jana Telaříka, jednoho z prvních činných členů Orlice. V roce 1906 se provdala za učitele Josefa Zapletala.

³³ Křpatová, Joza: Jednatelská zpráva Vlastimily za rok 1913/14, uložena v archivu Vlastimily v Národním domě v Prostějově.

³⁴ Waic, František: „Hudba v Prostějově“, *Hlas z Hané*, 25. 4. 1914.

³⁵ -F: „Koncerty sdruž spolků Orlice, Vlastimily a Orchestrálního sdružení“, *Hlas z Hané*, 11. 4. 1914.

Prudká polemika se rozpoutala v místních novinách – Prostějovském rozhledu a v Hlasech z Hané ohledně skladeb uvedených na programu v tom smyslu, že duchovní díla nemají být hrána koncertně, ale jen v chrámovém prostředí: „[...] nechme je tedy kostelu a hledme jiné hudby, jiného umění a nebudeme nijak ochuzeni.“³⁶ Zda se jednalo o závist některých lidí vzhledem k dosaženému úspěchu nebo o nepochopení programu či určité dobové protináboženské tendence, těžko říci. Pozitivní úlohu v této polemice sehrál svými odbornými názory V. Měrka.

V této době došlo také k vyhrocení ještě dalších názorových střetů – na jedné straně k výraznému oceňování hudebních zásluh V. Steinmana a na druhé k ostrému odsuzování činnosti jeho předchůdce E. Ambrose, např. v Prostějovském rozhledu z roku 1913:

„Hudební život [v Prostějově] se dělí na ambrosovce (Ambros sám), strana, jež representuje hudební reakcionářství, sobecké zájmy a Steinmannovce, strana jež representuje hudební pokrok, nezištnou lásku k umění [...] A v tom je celé neštěstí pro hudební rozvoj Prostějova, že postavena v čele osoba [Ambros], nedostatečně vzdělaná, pasivní, reakcionářská, s absolutistickými choutkami, despotická.“³⁷

Byl skutečně E. Ambros tak neschopným sbormistrem s negativními povahovými vlastnostmi a V. Steinman pokrokovou osobností a hudebním „zachráncem“ prostějovských hudebních spolků? E. Ambros vstoupil do hudebního života Prostějova začátkem devadesátých let 19. století v situaci soupeření českého a německého nejen hudebního, ale i politického živlu ve městě. Pěvecké spolky Orlici a Vlastimilu dovedl koncem 19. století v rámci svých možností k jejich prvnímu významnému interpretačnímu vrcholu. Jako zakladatel, ředitel a pedagog Městské hudební a zpěvní školy umožnil vzdělání řadě zpěváků a hudebníků. Cíl své práce viděl ve vyrovnání se českému hudebnímu životu v Kroměříži nebo Olomouci, což se mu při jeho organizačních schopnostech v podstatě dařilo. Ženský pěvecký spolek Vlastimila pod jeho vedením i v období let 1906–1913 poté, co v roce 1906 zanechal dirigování Orlice, dosahoval velmi dobrých interpretačních výkonů.

Na druhé straně i při Ambrosově trpělivosti a obětavosti propracování prováděných skladeb nebylo úplně detailní: „[...] provedení dir. Steinmanna jsou stylová do detailů, provedení Ambrosovo je vždy rozměklé.“³⁸

E. Ambros slyšel Pěvecké sdružení moravských učitelů zpívat už v roce 1903 a jeho výkon na koncertě v Prostějově (19. září téhož roku) kladně hodnotil, ale vytkl mu oprávněně i určité nedostatky.³⁹ I když se s F. Vachem osobně znal již ze svého kroměřížského

³⁶ -tt [Pittich, Karel]: „Koncert sdružených spolků“, *Prostějovský rozhled*, 4. 4. 1914.

³⁷ Měrka, Vojtěch: „Glossy k hudebnímu zápasu v Prostějově I.“, *Prostějovský rozhled*, 30. 12. 1913.

³⁸ Měrka, Vojtěch: „Glossy k hudebnímu zápasu v Prostějově II“, *Prostějovský rozhled*, 3. 1. 1914.

³⁹ „Každý dynamický odstín, každý oddech a zvláště bezvadná vokalisace prováděna jest sborem s naprostou stejností. To jest také prvou předností sboru páně Vachova [...] V některých místech nesouhlasili jsme s příliš libovolným rhytmisováním, v Křížkovského Utonulé pak rušily poněkud

působení, způsob jeho práce se sborem nezačal v Orlici a Vlastimile uplatňovat. Možná, že Ambrosova pracovní vytiženost a řada hudebních aktivit, které obdivuhodně zvládal, mu neumožňovaly více vstřebávat a promýšlet určité nové podněty, které přinášel vývoj hudby a její interpretace.

Tuto vyhrocenou situaci, týkající se obou prostějovských sbormistrů, je nutné také vidět na pozadí dobových společensko-politických souvislostí ve městě. Prostějov patřil před první světovou válkou k městům s plně rozvinutým stranickým systémem, významný vliv zde měla sociálnědemokratická strana. Situace veřejného života byla neklidná, včetně různých osobních konfliktů, ostrých polemik, rozporů a intrik, které byly komentovány v místním dobovém tisku. Přenášely se i do nálad a názorů členů spolků. Zaměstnání ředitele kůru a křesťanská orientace E. Ambrose začala patrně vadit některým tehdy na tu dobu pokrokověji smýšlejícím lidem. Ovšem význam činnosti a zásluhy E. Ambrose v oblasti hudebního života Prostějova se nedaly již v této době popřít, ač se někteří lidé o to zjevně pokoušeli.

V. Steinman nepřišel do situace rozvráceného a stagnujícího spolkového hudebního života Prostějova, neboť zde začínal jako činný člen plně fungujícího pěveckého spolku Orlice, ve kterém ovšem postupně narůstal generační problém a určité názorové neshody, kulminující kolem roku 1905. V. Steinman po získání dalších zkušeností v Pěveckém sdružení moravských učitelů pod Vachovým vedením navázal novým způsobem na dosavadní Ambrosovu práci v těchto pěveckých sborech. Jednalo se hlavně o větší nároky na zpěváky z hlediska pěvecké připravenosti, intonačních schopností a hlasových kvalit. Tyto své nároky mohl v Orlici realizovat díky pěvecky zdatným a nadšeným učitelům (absolventům učitelských ústavů), kteří např. v roce 1912 tvořili přibližně čtvrtinu členů spolku a iniciativně se podíleli na pracovní atmosféře sboru. K tomu přistupovala propracovaná metodika nácviku skladeb, dodržování sborové kázně (maximální účast na zkouškách a koncertech) a důsledné respektování všech pokynů sbormistra. V. Steinman usiloval v první řadě o umělecké cíle: o kvalitní interpretaci a detailní výrazové propracování prováděných sborových skladeb.

Orchestrálního sdružení se ujal V. Steinman ve fázi, kdy nevykazovalo žádnou činnost. Bez vzdělání řady těchto amatérských hudebníků v Ambrosem založené Městské hudební a zpěvní škole by se pod vedením V. Steinmana nebylo vypracovalo v tak krátké době v poměrně schopný orchestr. E. Ambros a V. Steinman jeden druhého respektovali a nechovali se k sobě patrně nepřátelsky, jak by se mohlo zdát z dobového tisku, který tuto situaci rozdmýčkal.⁴⁰

Slibně se rozvíjející hudební činnost V. Steinmana v Prostějově narušila první světová válka. V Jednatelské zprávě Vlastimily koncem roku 1914 bylo konstatováno:

akcentované lehké slabiky [...]“ Ambros, Ezechiel: „Koncert učitelů – pěvců v Prostějově“, *Hlas z Hané*, 25. 9. 1903.

⁴⁰ V. Steinman si E. Ambrose určitě vážil, protože např. 4. prosince 1910 na koncertě v divadelním sále prostějovského Národního domu provedl s Orlicí Ambrosův sbor *Ne, ta moje pole* jako nově nastudovanou skladbu.

„Průkopníky nových uměleckých ideí v městě našem jsou pánové Vilém Steinmann a dr. Vojtěch Měrka. Jejich přičiněním nalézá se hudební život v Prostějově na vysokém stupni – žel, že neblahé události přerušily tyto ušlechtilé snahy dříve, než se mohly úplně rozvinout.“⁴¹

V červenci 1914 musel na základě vyhlášené mobilizace V. Steinman narukovat. K dirigování pěveckých spolků se vrátil až v říjnu 1918, v samostatné Československé republice. Pod jeho řízením se konal 15. února 1919 koncert Orlice, jehož program tvořily „mužské sbory z doby českého obrození“, a 8. března 1919 koncert Vlastimily. Bohužel, sbory nedosahovaly předválečných výkonů, jak konstatovala kritika:

„Při srovnání obou koncertů bylo pozorovati jednak vliv dlouhé válečné přestávky, jednak převahu a větší vyspělost Orlice nad Vlastimilou, ať se už to týká jednotlivosti zvukové, vokalisace nebo dynamického vypracování.“⁴²

Utlumení pěvecké činnosti – řada mužů narukovala na válečnou frontu – válečné strádání a jeho následky se musely přirozeně odrazit na výkonu sborů. V následujícím roce, 11. ledna 1920, Koncert mužských sborů J. B. Foerster a dirigoval V. Steinman jako host, neboť od září roku 1919 začal trvale působit v Brně, kam odešel na Vachovo přání z důvodu svého působení v Pěveckém sdružení moravských učitelů.⁴³ Tento koncert rovněž nedosahoval úrovně dřívějších výkonů, neboť v poválečné Orlici začala probíhat generační výměna a postupně odcházeli pěvecky zdatní učitelé, např. do Brna Audebert Koreček (roku 1919) a Josef Zapletal (roku 1920).

Z prostějovského Steinmanova působení měla pro hudební život města největší význam jeho práce sbormistrovská, která byla také jeho prioritou. Vedle této činnosti V. Steinman ještě v Prostějově zpíval v učitelském pěveckém kvartetu (A. Koreček, J. Běhal, V. Steinman a J. Zapletal), hrál na violu ve smyčcovém kvartetu (A. Ledvina, E. Wilhelm, V. Steinman a J. Maličský, později v sestavě B. Feist, E. Wilhelm, V. Steinman a J. Pavelka), vyučoval hudbě a podílel se pod vedením regenschoriho E. Ambrose na provádění chrámové hudby ve farním kostele Povýšení sv. Kříže. Také komponoval písně a sborové skladby.⁴⁴

K jeho rodinnému životu uvedme, že se V. Steinman v Prostějově roku 1903 oženil s Boženou Naňkovou (1876–?),⁴⁵ dcerou zemřelého Františka Naňky (1852–1896), aka-

⁴¹ Křpatová, Joza: *Jednatelská zpráva Vlastimily za rok 1913/14* (uložena v archivu Vlastimily v Národním domě v Prostějově).

⁴² -k: „Dva koncerty“, *Prostějovský rozhled*, 10. 3. 1919.

⁴³ Drábek, Václav: *Vilém Steinman a české sborové umění*, Praha, 1997, s. 19.

⁴⁴ Např. v roce 1912 vydal v Prostějově u J. F. Bučka *Tři písně pro vysoký a střední hlas s průvodem klavíru*.

⁴⁵ Její matka Juliana, rozená Müllerová pocházela z Prostějova.

demického malíře a profesora kreslení na gymnáziu v Chrudimi. V Prostějově se mu také narodily tři děti: Božena (1904), Vlasta (1906) a Oldřich (1907).⁴⁶

Steinmanův odchod do Brna v roce 1919 znamenal velkou ztrátu pro prostějovské hudební dění. I když jeho působení v Prostějově patřilo k jeho uměleckým začátkům, přispěl výrazně k hudebnímu rozvoji tohoto města. Podporu ve své činnosti nalézal hlavně ve spolupráci se svými hudebně vzdělanými vrstevníky – učitelem Josefem Zapletalem a Vojtěchem Měrkou. Obohacoval repertoár spolků nejen o skladby tehdejších soudobých českých skladatelů, ale i zahraničních autorů. Nejdéle stál jako sbormistr v čele mužského pěveckého spolku Orlice a důsledně podle Vachova vzoru jej dovedl k interpretační a technické vyspělosti, téměř srovnatelné s Pěveckým sdružením moravských učitelů. Prostějovský tisk komentoval v roce 1919 Steinmanovo působení mj. takto: „Steinman byl středem hudebního života prostějovského. Vyryl do něho hlubokou brázdou, na jejíž úrodu nebude moci býti nikdy zapomenuto. On dal nový základ tomuto životu. Přispěl ke kulturnímu povznesení Prostějova jako málo kdo.“⁴⁷

Obr. 1 Sdružené prostějovské spolky – Orlice, Vlastimila a Orchestrální sdružení s dirigentem V. Steinmanem v roce 1914. Sólisté vpředu (zleva s notami v ruce):

Anna Binková (soprán), Zdenka Zapletalová (alt), Audebert Koreček (tenor) a Josef Zapletal (bas). Vedle Anny Binkové zleva Marie Labounková (housle).⁴⁸

⁴⁶ Vnukem V. Steinmana byl skladatel, kritik a pedagog Dalibor Spilka (1931–1997).

⁴⁷ [Autor neuveden]: „Vilém Steinman odchází“, *Národní demokracie*, č. 3, 1919.

⁴⁸ Babička autorky textu.

Vilém Steinmans Jahre in Prostějov

Zusammenfassung

Vilém Steinman (1880–1962) gehörte zu den bedeutendsten tschechischen Chorleitern und Pädagogen, die an die Interpretationskunst von Ferdinand Vach (1860–1939) anknüpften und die weiter verbreiteten. Zu seinem ersten Wirkungsort nach dem Studium am Lehrerinstitut in Kroměříž wurde Prostějov, wo er an der Jungenschule unterrichtete. Seit 1906 arbeitete er als Chorleiter des Männergesangsvereins Orlice (nach Ezechiel Ambros), der unter seiner Leitung sich durch seine interpretatorische Qualitäten zum Gesangsverein mährischer Lehrer von Vach näherte. Seit 1911 wurde er zum Dirigenten des Amateuorchesters – Orchesterverein – und 1913 wurde er zum Chorleiter des Frauengesangs- und Bildungsvereins Vlastimila (auch nach Ezechiel Ambros). So vereinigte V. Steinman in seinen Händen drei wichtige Musikinstitutionen aus Prostějov und so konnte er breitere Kantatenwerke aufführen (z. B. Bruckners *Te Deum* und *Engelhymnus* von J. B. Foerster im Jahre 1913). Zu seinen bedeutendsten Zusammenarbeitern aus Prostějov gehörten Vojtěch Měrka (1888–1974) und Josef Zapletal (1880–1954). Im Jahr 1919 ging V. Steinman nach Brno, wo er seine pädagogische und Chorleiter-Tätigkeit fortsetzte. Auch wenn seine Wirkung in Prostějov zur Anfangsphase seines künstlerischen Wegs wurde, trug er wesentlich zur Bereicherung des Musiklebens der Stadt zu.

The Prostejov Years of Vilém Steinman

Summary

Vilém Steinman (1880–1962) was an important Czech choirmaster and teacher who emerged from the artistic tradition of Ferdinand Vach (1860–1939) which he further developed. He secured his first professional post after studying at the Kroměříž Teachers' Institute in Prostějov, where he taught at an elementary school for boys. From 1906, he served as choirmaster of the Orlice Male Voice Choir, (after Ezechiel Ambros), which under his leadership approached Vach's Moravian Teachers Choir in terms of performance quality. From 1911 he became conductor of Prostějov's amateur orchestra – The Orchestral Association and in 1913, choirmaster of a women's choir and educational unity known as Vlastimila (also after Ezechiel Ambros). V. Steinman united these three important Prostějov music institutions to perform large-scale cantatas such as Bruckner's *Te Deum* and the *Hymn of the Angels* by J. B. Foerster (in 1913) and organized other musical events under the working title United Associations. Among his closest collaborators were Dr. Vojtech Merka (1888–1974) and Josef Zapletal (1880–1954). In 1919 Steinman left for Brno, where he continued as a choirmaster and

teacher. Although his work in Prostějov was in the initial stages of his artistic career, he nevertheless contributed significantly to the enrichment of the musical life of the city.

Schlüsselworte

Vilém Steinman; Ezechiel Ambros; Josef Zapletal; Vojtěch Měrka; Ferdinand Vach; Prostějov; 20. Jahrhundert.

Keywords

Vilém Steinman; Ezechiel Ambros; Josef Zapletal; Vojtěch Měrka; Ferdinand Vach; Prostějov; 20th Century.